

ОРГАНІЗАЦІЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ORGANIZATION OF CONSUMER LENDING IN UKRAINE

УДК 336.77:330.567.22](477)

Стороженко О.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Університет банківської справи

Гірченко Т.Д.

к.е.н., професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Університет банківської справи

Чмерук Г.Г.

к.е.н., доцент кафедри
кібербезпеки та соціальних наук
Університет банківської справи

У статті розглянуто оцінку сучасного стану споживчого кредитування на ринку банківських послуг України. Проаналізовано залежність обсягів виданих споживчих кредитів від макроекономічних показників. Зроблено висновки щодо соціально-економічного значення споживчого кредитування.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитор, банківські послуги, інструменти стимулювання економічного зростання, фінансові результати.

В статье рассмотрена оценка современного положения потребительского кредитования на рынке банковских услуг в Украине. Проведен анализ зависимости объемов выданных потребительских кредитов от макроэкономических показате-

лей. Сделаны выводы о социально-экономическом значении потребительского кредитования.

Ключевые слова: потребительский кредит, кредитор, банковские услуги, инструменты стимулирования экономического роста, финансовые результаты.

The article considers the assessment of the current state of consumer lending in the Ukrainian banking market. The dependence of volumes of issued consumer loans on macroeconomic indicators is analyzed. Conclusions are made regarding the socioeconomic value of consumer lending.

Key words: consumer credit, lender, bank services, tools for stimulating economic growth, financial results.

Постановка проблеми. Споживчий кредит займає важливе місце у соціально-економічному розвитку більшості країн. Його роль значно зростає в Україні в сучасних умовах, у тому числі під впливом фінансової глобалізації та макроекономічної ситуації. Ліберальне ставлення регуляторних органів України до іноземних банків сприяло значному надходженню ресурсів міжнародного фінансового ринку, що значно активізувало кредитну діяльність. За останнє десятиріччя кредити банків, надані населенню України, збільшилися у десятки разів. Унаслідок цього зросла роль кредиту у фінансуванні споживчих витрат населення, а відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП досягло рівня розвинених країн. За цих обставин змінилися стратегія банків на кредитному ринку і політика щодо обслуговування фізичних осіб, збільшився вплив споживчого кредитування на фінансові результати діяльності банків.

Сьогодні практично кожен банк надає послуги з кредитування фізичних осіб. Це спричинено тим, що в останній час потреба у споживчому кредитуванні значно зросла. Таке явище пояснюється тим, що наша країна перебуває у посткризовому періоді, населення, яке безпосередньо постраждало від кризи, потребує ширших джерел для задоволення своїх потреб.

Кредитні відносини і кредит є невід'ємними складниками економічної системи держави. Велику роль у задоволенні потреб людей відіграє споживчий кредит. Споживчий кредит – це один із видів банківського кредиту. Він являє собою кошти в національній валюті, надані кредитором у тимчасове користування фізичним особам на задоволення своїх поточних потреб на умовах терміновості, повернення та платності. Ця форма кредиту безпосередньо показує рівень життя і добробуту населення країни.

Розвиток споживчого кредитування спричинений, насамперед, нестабільною економічною ситуацією, яка склалася у країні, адже величина наданих кредитів безпосередньо залежить від доходів населення. Оскільки доходи населення є або малими, або непостійними, споживче кредитування стає тим способом, який допомагає задовольнити всі потреби мешканців нашої країни. На жаль, для деяких людей це єдина можливість, щоб отримати бажану річ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку споживчого кредиту в науковій літературі приділяється належна увага. Фундаментальні основи його сутності й функціонування досліджені такими вченими, як: А. Сміт, А. Маршалл, Е.Дж. Долан, В. Лексіс, Т. Тук, Е. Рід, Р. Коттер, М. Туган-Барановський, Дж. Сінкі. Вагомий внесок у дослідження споживчого кредиту зробили провідні вітчизняні науковці: М. Алексеєнко, О. Євтух, Б. Івасів, В. Лагутін, А. Мороз, М. Савлук, Р. Тиркало та науковці зарубіжних країн: А. Казимагомедов, О. Лаврушин, Є. Жуков, Г. Панова та ін.

На думку авторів, загальну відмінну особливість споживчого кредиту вдало виразили Е. Рід і Р. Коттер: «Споживчий кредит призначений для фінансування кінцевого споживання» [1, с. 198], а також М.І. Туган-Барановський: «Під споживчим слід розуміти кредит, який слугує споживчим потребам особи, що кредитується» [2, с. 306]. Дотримуючись того, що кінцевим споживачем виробленого продукту є конкретна людина (населення, домогосподарства), з'являється привід трактувати обидві думки в аспекті надання споживчого кредиту саме населенню.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка ймовірного зв'язку розвитку споживчого кредиту в Україні з основними макроекономіч-

ними показниками та визначення його ролі в економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Грошово-кредитна політика центрального банку відіграє важливу роль у розвитку економіки держави та банківського сектору зокрема.

За допомогою інструментів монетарної політики вирішують широке коло питань, пов'язаних із грошовим обігом у країні.

Класична школа економіки стверджує, що обсяг видачі кредитів залежить від:

- облікової ставки НБУ;
- норми обов'язкових резервів;
- ставки за кредит;
- доходу та витрат населення;
- очікуваного рівня інфляції;
- заробітної плати населення;
- рівня життя населення.

Для визначення факторів, які впливають на обсяги кредитування в Україні, проведемо кореляційний аналіз.

Таблиця 1

Аналіз залежності між середньою заробітною платою в Україні та обсягом наданих споживчих кредитів

Рік	Середня заробітна плата в Україні, грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	1041	82 010
2007	1351	160 386
2008	1806	280 490
2009	1906	174 869
2010	2239	209 538
2011	2633	201 224
2013	3026	187 629
2014	3282	193 529
2015	3480	211 215
2016	4195	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,2916	

Джерело: складено за [3; 4]

Отже, коефіцієнт кореляції 0,291629 свідчить про слабкий зв'язок між середньою заробітною платою та обсягом наданих споживчих кредитів. Виходячи з класичної школи економіки, за зростання заробітної плати, тобто доходу населення, обсяг кредитування повинен зменшуватися, оскільки відсутня необхідність витратити кошти на послуги банку, коли є наявні вільні кошти для придбання споживчого товару чи послуги для задоволення власних потреб.

Проведемо залежність між рівнем інфляції та обсягом кредитування.

Отже, аналізуючи даний показник коефіцієнту кореляції, можна зробити висновок про відсут-

Таблиця 2

Аналіз залежності між індексом інфляції та обсягом наданих споживчих кредитів

Рік	Рівень інфляції (споживчих цін) в середньому по Україні, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	11,6	82 010
2007	22,3	160 386
2008	22,3	280 490
2009	12,3	174 869
2010	9,1	209 538
2011	4,6	201 224
2013	-0,2	187 629
2014	0,5	193 529
2015	24,9	211 215
2016	43,2	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,0655	

Джерело: складено за [3; 4]

ність будь-якого зв'язку між рівнем споживчих цін та виданими кредитами. З теоретичного боку зі зростанням інфляції обсяг кредитування повинен збільшуватися, оскільки населення, сподіваючись на підняття цін, активніше купує предмети вжитку, а за відсутності власних коштів бере їх у кредит.

Також за високого рівня інфляції кредитування повинно зростати, оскільки з настанням строку погашення кредиту вартість грошей зменшиться на рівень інфляції, тобто позичальник повертатиме гроші за меншою реальною вартістю.

Проте зростання інфляції може збільшувати обсяг наданих кредитів, оскільки відбувається зростання споживчих цін, у тому числі на товари, які виступають об'єктом споживчого кредитування. У зв'язку з описаним явищем, а також недостатністю доходів населення купити товар за поточними цінами фізичні особи звертаються до фінансових установ для оформлення споживчого кредиту.

Проведемо кореляційний аналіз між обсягом сукупних споживчих витрат та обсягом споживчого кредитування.

Отже, відповідно до кореляційного аналізу, зробимо висновок про те, що існує обернена тісна залежність між сукупними витратами та обсягом споживчого кредитування. Це пояснюється тим, що за вимушеного зростання обсягів витрат, у тому числі й за рахунок зростання споживчих цін, населення України намагається здійснити покупку товару чи послуги за рахунок власних коштів. Цей процес суперечить класичним положенням в економіці.

Також проаналізуємо частку витрат, що були здійснені за рахунок споживчого кредитування. Найбільша частка споживчих кредитів (30,8%) у сукупних витратах спостерігалася у 2010 р. У цей період відбулося похвалення економіки після

Аналіз обсягу сукупних споживчих витрат та обсягу споживчого кредитування

Рік	Сукупні споживчі витрати, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.	Частка споживчих витрат, здійснених за допомогою споживчого кредиту, %
2010	680 164	209 538	30,8
2011	858 905	201 224	23,4
2013	950 212	187 629	19,7
2014	1 047 096	193 529	18,5
2015	1 120 876	211 215	18,8
2016	1 325 535	174 869	13,2
Коефіцієнт кореляції	-0,6345		X

Джерело: складено за [3; 4]

кризи, а також населення захотіло компенсувати недоотримані споживчі товари та послуги, у тому числі за рахунок кредитування. У 2016 році показник становить 13,2%. Зменшення показника пояснюється тим, що на 18,3% збільшилися сукупні витрати домогосподарств (переважно за рахунок знецінення гривні) та на 17,5% зменшився обсяг кредитування у зв'язку з кризою банківського сектору 2015–2016 рр. У цей період банки видавали кредити тим позичальникам, у платоспроможності яких були впевнені.

тується банківським овердрафтом для споживчих цілей, а кошти, які мали б бути витрачені, розміщують на депозит, цим саме отримуючи дохід. Погашення кредитної карти в пільговий період дає змогу не платити банку комісійних та процентних доходів.

Проведемо аналіз залежності обсягу кредитування від облікової ставки НБУ.

Облікова ставка НБУ призначена для регулювання обсягів виданих кредитів за рахунок зміни їх вартості.

Таблиця 4

Аналіз обсягу сукупних доходів домогосподарств та обсягу споживчого кредитування

Рік	Сукупні доходи, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	475200	82 010
2007	625868	160 386
2008	850232	280 490
2009	860065	174 869
2010	1003595	209 538
2011	1206555	201 224
2013	1364176	187 629
2014	1415848	193 529
2015	1497187	211 215
2016	1616761	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,3633	

Джерело: складено за [3; 4]

Отже, між обсягом сукупних доходів та обсягом кредитування спостерігається слабкий прямий зв'язок. Це можна пояснити тим, що за зростання доходу населення кредитування поживляється у зв'язку зі зростанням платоспроможності позичальника. У класичній школі економіки розглядають обернену залежність між факторами, що проаналізовані в таблиці. Частково цей парадокс можна описати тим, що фінансово грамотна частина населення оформляє кредитні картки, корис-

Таблиця 5

Аналіз розміру середньозваженої облікової ставки та обсягу споживчого кредитування

Рік	Середньозважена облікова ставка НБУ, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	8,5	82 010
2007	8,0	160 386
2008	11,0	280 490
2009	10,6	174 869
2010	8,6	209 538
2011	8,6	201 224
2013	7,5	187 629
2014	6,8	193 529
2015	12,0	211 215
2016	23,8	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,0456	

Джерело: складено за [3; 4]

Отже, коефіцієнт кореляції 0,0456 свідчить про відсутність будь-якого зв'язку між обліковою ставкою і рівнем споживчого кредитування. Теорія економіки стверджує, що між обліковою ставкою центрального банку й обсягом кредитування повинна існувати пряма залежність, оскільки комерційним банкам забороняється видавати кредити під процент, який нижчий за облікову ставку НБУ. В Україні ця залежність відсутня, тому що ставки за кредит значно вищі, ніж облікова ставка НБУ.

Для регулювання обсягів кредитування саме цим інструментом НБУ необхідно підняти облікову ставку, проте цей хід підвищить вартість кредитів НБУ для комерційних банків, що негативно відобразиться на їх ліквідності, що здійснював центральний банк протягом досліджуваного періоду.

Проведемо аналіз зв'язку між середніми ставками по кредитах та обсягами їх видачі.

Таблиця 6

Аналіз впливу розміру ставки за кредит на обсяг споживчого кредитування

Рік	Середньозважена ставка за кредит, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	15,8	82 010
2007	16,3	160 386
2008	19,8	280 490
2009	22,4	174 869
2010	26,5	209 538
2011	28,1	201 224
2013	28,7	187 629
2014	26,7	193 529
2015	29,6	211 215
2016	30,86	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,3557	

Джерело: складено за [3]

Отже, між досліджуваними факторами існує помірний зв'язок, проте недостатньо щільний, що свідчить про незначну залежність.

Класична школа економіки стверджує, що за зростання ціни на товар (у даному разі на кредит) відбувається зменшення обсягу продаж (в нашому випадку надання позик). Населення не бажає отримати дорогу позику, і водночас банк для захисту власних інтересів не може надавати кредити по занижених ставках, оскільки це може знизити прибутковість активних операцій, які формують фінансовий результат комерційних банків.

Наприклад, у країнах Європи коефіцієнт кореляції між ставками та обсягами кредиту становить 0,85, що означає високий рівень розвитку ринкової економіки, оскільки обсяг наданих кредитів прямо-лінійно залежить від їх ціни.

Основною проблемою споживчого кредитування є завищені ставки за кредит. Причому під час надання позики банки стягують із позичальника комісійну винагороду, що істотно збільшує вартість самого кредиту.

Перевіримо наявність залежності між обсягом залучених депозитів фізичних осіб та обсягами споживчих кредитів.

Отже, між обсягом залучених депозитів фізичних осіб та обсягом наданих споживчих кредитів спостерігається пряма слабка залежність. Це

Таблиця 7

Аналіз впливу обсягу залучених депозитів фізичних осіб на обсяг споживчого кредитування

Рік	Обсяг залучених депозитів фізичних осіб, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	108 860	82 010
2007	167 239	160 386
2008	217 860	280 490
2009	214 098	174 869
2010	275 093	209 538
2011	310 390	201 224
2013	369 264	187 629
2014	441 951	193 529
2015	418 135	211 215
2016	410 895	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,3707	

Джерело: складено за [3]

пов'язано з тим, що за рахунок депозитів фізичних осіб на 60–65% формується залучений капітал банківської системи, з якого потім здійснюються активні операції, у тому числі споживче кредитування. Причому за зростанням заощаджень відбувається зменшення обсягів кредитування, якщо аналізувати дану залежність на рівні одного суб'єкта.

Значне перевищення обсягів наданих позик над залученими коштами спричинило зростання вартості активних операцій, оскільки виникла необхідність сплати процентів за депозитні операції, ставка за якими зростала протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 8

Аналіз впливу курсу долара США по відношенню до гривні на обсяг споживчого кредитування

Рік	Курс долара США (грн за 100 дол. США)	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2006	503	82 010
2007	504	160 386
2008	504	280 490
2009	817	174 869
2010	794	209 538
2011	797	201 224
2013	799	187 629
2014	799	193 529
2015	1189	211 215
2016	2184	174 869
Коефіцієнт кореляції	0,014	

Джерело: складено за [3]

Отже, між курсом національної валюти та обсягом наданих споживчих кредитів немає залежності, про що свідчить коефіцієнт кореляції 0,014.

Курс валют може вплинути на обсяг кредитування в частині зростання вартості майна, що купується за рахунок споживчого кредиту.

Водночас населення у зв'язку зі зростанням вартості споживчих товарів відмовляється від купівлі товарів, оскільки сподівається на зменшення ціни, а також на зростання доходу.

Проте девальвація гривні відбувалася тричі протягом 2006–2016 рр., тому курс гривні може «обвалитися» у будь-який період. На нашу думку, не потрібно оформляти кредити в іноземній валюті задля підтримки курсу гривні, а також для уникнення можливості неплатоспроможності у зв'язку зі зростанням курсу іноземної валюти по відношенню до національної.

Можливість реструктуризації позики надають не всі комерційні банки, тому це вважаємо основним фактором вибору банку для отримання кредиту в іноземній валюті, особливо на середні та довгі строки.

Проведемо завершальний аналіз щодо кредитування та залучення коштів (всього по Україні, у тому числі юридичні та фізичні особи).

Таблиця 9

Аналіз залучених депозитів в Україні та обсягів наданих кредитів комерційними банками

Рік	Обсяг залучених депозитів, усього, млн. грн.	Обсяг наданих кредитів, усього, млн. грн.
2006	185 917	160 503
2007	283 875	260 476
2008	359 740	443 665
2009	334 953	462 215
2010	416 650	500 961
2011	491 756	575 545
2013	572 342	605 425
2014	669 974	691 903
2015	675 093	778 841
2016	716 728	787 795
Коефіцієнт кореляції	0,9711	

Отже, існує тісний зв'язок між досліджуваними показниками. Це дає змогу зробити висновок про те, що обсяг залучених депозитів – основний фактор, від якого залежить аналізований обсяг кредитування.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, провівши кореляційний аналіз між макроекономічними показниками та обсягами споживчого кредитування ми не знайшли фактор, який істотно впливає на обсяги споживчого кредитування. Всі економічні закони, що стосуються споживчого кредитування, в Україні практично не діють. Проте якщо аналізувати обсяги кредитування всього, у т. ч. й юридичних осіб, то тут існує зв'язок зі ставкою за кредит, рівнем середньої заробітної плати в Україні, тісний зв'язок з обліковою ставкою НБУ. Це відбулося за рахунок динамічного розвитку кредитних операцій, тобто протягом 2006–2016 рр. їхній обсяг поступово зростав. Це створює парадокс споживчого кредитування в Україні. Обсяг видачі споживчих кредитів залежить виключно від бажання придбати будь-який товар, часто на який і відсутні кошти, у тому числі й на основі моди та інших суб'єктивних переконань. Споживчий кредит має велике соціально-економічне значення для розвитку країн, проте ступінь і характер його впливу залежні від рівня розвитку економіки і суспільства. Він чинить на економіку позитивний і негативний вплив, характер якого суттєво змінюється залежно від фази економічного циклу. Основними пов'язаними макроекономічними показниками його впливу є споживчі витрати, обсяги ВВП, інфляція та імпорт. За результатом аналізу змін цих макроекономічних показників і показників розвитку споживчого кредиту в Україні доведено, що його значення зросло з поширенням фінансової глобалізації. Це зумовлює необхідність підвищення ролі споживчого кредиту в розвитку країни, оптимізації його впливу на економіку й соціальну сферу в перспективі. Базуючись на системному підході до споживчого кредиту, розроблено комплекс показників для аналізу його впливу на розвиток країни через пов'язані макроекономічні показники.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Долан, К.Д. Кэмпбелл, Р.Дж. Кэмпбелл; пер. с англ.; под ред. В. Лукашевича. СПб.: Финансист, 2005. 446 с.
2. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии; 5-е изд. Петроград: Право, 1918.
3. Грошово-кредитка статистика НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>